

Naar een nieuwe economische orde?

Misschien is het geen toeval dat pleidooien voor het afschaffen van Nederlands meest typerende overlegorgaan in de tijd min of meer samenvallen met de uitwerking van plannen om de WAO feitelijk buiten werking te zetten. Beide -zowel de Sociaal Economische Raad als de WAO- zijn te beschouwen als kenmerkend voor het Nederlandse institutionele kader zoals dat na de Tweede Wereldoorlog tot ontwikkeling is gekomen: een sterk ontwikkelde welvaartsstaat en geïnstitutionaliseerd tri-partite overleg als essentieel onderdeel van de economische besluitvormingsprocedure. Beide leken dan ook tot voor kort onaantastbaar. Het bespreekbaar worden van eventuele uitschakeling van juist deze instituties geeft misschien aan dat er een tijd aanbreekt waarin een diepgaande transformatie van de Nederlandse institutionele verhoudingen op gaat treden. Misschien is de "naoorlogse sociaaleconomische ontwikkeling" in het begin van de jaren negentig tot een einde gekomen en staan wij aan de vooravond van een te creëren sociaaleconomische ordening die diepgaander verschilt van die in de jaren vijftig tot en met tachtig dan de respectieve decennia binnen die periode onderling verschilden.

Uiteraard nemen de 'misschiens' in aantal nog toe als men tracht de contouren van die 'nieuwe' orde te schetsen. In ieder geval geldt dat, indien men de in het afgelopen decennium in gang gezette trends als indicatief neemt voor de richting waarin de Nederlandse volkshuishouding koerst, een groot optimisme zeker niet op z'n plaats is. De naoorlogse economische ontwikkeling heeft op een bepaalde manier namelijk een cirkelbeweging gevolgd. Met onder meer de hoge werkloosheid als argument (of alibi) is het laatste decennium van de 'naoorlogse' ontwikkeling immers, in termen van gevoerd beleid, in niet onbelangrijke mate gebruikt voor het elimineren van in de eerste decennia ingevoerde regelingen, instituties en verhoudingen. Onder druk van de aanhoudende stagnatie werd de positie van de vakbeweging materieel uitgehold (overigens voor een deel zelfverkozen: de machtspositie van de vakbeweging neemt per definitie sterk af als haar analyse en daarop gebaseerd beleidsideeën een kopie vormen van het feitelijk gevoerde beleid en de onderbouwing daarvan). Inhoudelijk kwam de nadruk in het beleid te liggen op financiële desiderata alsmede op de externe positie van de Nederlandse economie. De factor arbeid kan in zo'n beleid alleen maar als sluitpost fungeren. Stroomlijning of gezondmaking van de economie betekent dan in ieder geval het verwijderen van de 'franje' waarmee de factor arbeid in de loop der jaren zou zijn opgetuigd. De doorgevoerde verslechtingen in de vorm van directe matiging en bezuiniging op overheidsuitgaven werden slechts verzacht door de bijna onlosmakelijk daarmee verbonden vermaning dat het uitblijven van maatregelen nu, tot een veel drastischer ingrijpen later (bijvoorbeeld in de WAO, de koppeling, het minimumloon)

zou nopen. Voor de eerste lijkt het 'later' zoals het er nu naar uitziet, aangebroken; de dreiging van ontkoppeling blijft een constante zoem op de achtergrond; en afschaffing (of in ieder geval drastische verlaging) van de tweede is al meermalen hartstochtelijk bepleit.

Zolang dit soort ontwikkelingen met een zekere regelmaat de 'normale' verhoudingen blijven verstoren, is het geen wonder dat de factor arbeid in de meest ruime betekenis - vakbewegingsvraagstukken, de werking van de arbeidsmarkt, loonvorming, kwaliteit van de arbeid, etc. - een centrale plaats blijft innemen in het onderzoek waarover in TPE wordt gerapporteerd. Ook in dit nummer komt een aantal van deze aspecten aan de orde, waarbij enkele van de bijdragen direct samenhangen met de hierboven genoemde problematiek.

Dat geldt uiteraard in de eerste plaats voor Wiemer Salverda's commentaar op redeneringen die gouden bergen beloven na afschaffing van het minimumloon. Steeds als de voor dit laatste aangevoerd argumenten afdoende ontkracht lijken, blijken er toch weer nieuwe gevonden te zijn. In het commentaar wordt betoogd dat ook deze (slechts in heel weinig gevallen blijken meerdere mensen van een minimuminkomen rond te moeten komen enerzijds, en de produktiviteit van de laagste opgeleiden is te gering om het huidige minimumloon te kunnen uitkeren) nog niet de steen der wijzen vormen die afschaffing van het minimumloon onvermijdelijk maken. Bovendien wijst Salverda op een punt dat naar zijn mening onvoldoende in de discussie een rol heeft gespeeld, namelijk de sterke concentratie van minimumlonen in enkele bedrijfstakken.

De verbondenheid met huidige fundamentele beleidsvraagstukken geldt - zij het meer indirect en in de context van het overlegmechanisme - ook voor de discussie tussen Marc van Wegberg en Marco Wilke naar aanleiding van het proefschrift van de laatste. Dit proefschrift dat handelt over corporatisme, centrale loononderhandelingen en de rol van de vakbe-weging, tracht onder meer een verklaring te geven voor de compromissen die tussen "arbeid en kapitaal" worden gesloten. Van Wegberg's kritiek is primair methodologisch-analytisch van aard. Deze betreft in hoofdzaak de beperkingen die Wilke zich in zijn eigen verklaring oplegt door te blijven binnen de veronderstellingen van het door hem gebruikte Goodwin één-sectormodel. De kritiek heeft echter ook een maatschappelijk-praktische dimensie met niet onbelangrijke implicaties voor de visie op de rol van de vakbeweging en de evaluatie van het Nederlandse systeem van arbeidsverhoudingen. Wilke stelt dat de vakbeweging, door invloed uit te oefenen op wetgeving en aard en omvang van collectieve goederen, een collectief goed produceert. Deze stelling wordt door Van Wegberg als ideologisch en achterhaald terzijde geschoven, niet in de laatste plaats omdat arbeiders in hun voorkeuren zeer heterogeen zijn.

Schippers en Siegers analyseren de gevolgen van de in gang zijnde vergrijzing van de samenleving, nu eens niet in financieel opzicht (betaalbaarheid pensioenen en gezondheidszorg), maar in termen van het functioneren van de arbeidsmarkt. Als belangrijke door demografische ontwikkelingen veroorzaakte problemen op de arbeidsmarkt in de komende 25 jaar noemen zij: de massale uitstroom van werknemers tussen 50 en 65 jaar; de moeilijkheid om kwalificaties op peil te houden bij een verminderde toestroom van jongere generaties; de uit sexenscheiding tussen mannen en vrouwen voortvloeiende discrepantie tussen vraag naar en aanbod van arbeid. Een aantal van de mogelijke beleidsvormen om deze problemen het hoofd te bieden ontlent zij aan de

zeer illustratieve internationale vergelijking van demografische ontwikkelingen en beleid: flexibele pensionering (in Zweden is een mogelijkheid tot partiële pensionering geïntroduceerd); permanente educatie (Frankrijk); en doorbreking van de beroepscheiding tussen mannen en vrouwen (Zweden).

De oriëntatie van de overige artikelen in dit nummer liggen buiten de directe sfeer van ontwikkelingen in de positie van arbeid. Het artikel van Van der Straaten en Dietz past in wat het 'nieuwe' zwaartepunt wordt, de relatie tussen economie en ecologie, die door Van Straaten echter op specifieke wijze wordt geanalyseerd. In hoeverre vormen huidige economische theorieën een bruikbaar analytisch kader voor de analyse van milieuproblemen?, zo kan hun probleemstelling worden omschreven. Dat blijkt slechts in heel beperkte mate het geval, zowel binnen het neoklassieke denkkader (met als centraal punt de problemen die zich voordoen bij internalisering van externe effecten), als vanuit de marxistische traditie.

Het artikel van Wout Buitelaar heeft het karakter van wetenschapsge-schiedenis. De gebruikelijke opvatting dat de geschiedenis van de arbeidssociologie in Nederland begint in 1945 doet volgens Buitelaar geen recht doen aan de ontwikkelingen in de vooroorlogse periode. Werkzaamheden van 'sociale ingenieurs' in de jaren 1920-1940 vloeiden voort uit discussies over de professionele rol van de ingenieur die in de jaren 1910-1920 aan de TH-Delft werden gevoerd.

Terlouw tenslotte analyseert verschuivingen in de internationale machtsstructuur. In een toepassing van Wallerstein's classificatie (die volgens de auteur te simpel blijkt om tot een volledige beschrijving te komen) wordt getracht tot een indeling van landen in centrum semi-periferie en periferie te komen en tot een evaluatie van de wijze waarop de verschillende blokken hebben gereageerd op de mondiale stagnatie.

(Rob de Klerk)